

Ρομαντικός Μαρξισμός

Για αρκετό καιρό οι εκπρόσωποι της «μαρξιστικής ορθοδοξίας» χαρακτήριζαν τον Μαριάτεγκι «μικροαστό σοσιαλιστή» και «λαϊκιστή». Ακόμα χειρότερα, ο ιδρυτής του περουβιανικού κομμουνισμού δεν ήταν τίποτα άλλο παρά ένας ρομαντικός κατά βάθος. Αυτοί οι ιδεολόγοι —από τους οποίους ο πιο γνωστός είναι ο ανώτερος σοβιετικός ειδικός Β.Μ. Μιροσέφσκι— αρκούσε να κατηγορήσουν τον Μαριάτεγκι γι' αυτό το θανατηφόρο αμάρτημα, το ρομαντισμό, προκειμένου να αποδείξουν με οριστικό και αδιαφιλονίκητο τρόπο ότι η σκέψη του ήταν ξένη με το μαρξισμό¹.

Τώρα βέβαια είναι πλέον ο καιρός να το καταλάβουμε —και το παράδειγμα του Μαριάτεγκι το αποδεικνύει θαυμάσια— ότι, αντί να είναι ανταγωνιστικοί, ο μαρξισμός και ο ρομαντισμός είναι τέλεια συμβατοί και μπορούν να εμπλουτίζουν ο ένας τον άλλο².

Ο ρομαντισμός γεννήθηκε στο τέλος του 18ου αιώνα ως αντίδραση στην άνθηση της μοντέρνας κοινωνίας, στην ανάπτυξη της αστικής βιομηχανικής κοινωνίας, που στηρίζονταν στον αστικό ορθολογισμό, την εμπορική πραγματικότητα, την ποσοτικοποίηση της κοινωνικής ζωής και την «απομυθοποίηση του κόσμου» (σύμφωνα με τη διάσημη έκφραση του Μαξ Βέμπερ). Αφότου εμφανίστηκε με τον Ρουσσώ και τη γερμανική Φουρμάντικ, ο ρομαντισμός δεν εξαφανίστηκε από τη μοντέρνα κουλτούρα και αποτελεί μέχρι τις μέρες μας μια από τις βασικές αισθητικές δομές της εποχής μας. Τίποτα πιο λανθασμένο από το να τον περιορίσουμε σε ένα λογοτεχνικό στίλ. Ως «ολιστική» πραγματική άποψη του κόσμου, ο ρομαντισμός εκφράζεται σε όλες τις πλευρές της πολιτιστικής ζωής. Τέχνες, λογοτεχνία, θρησκεία, πολιτική, κοινωνικές επιστήμες, ιστοριογραφία, φιλοσοφία. Το ουσιαστικό του χαρακτηριστικό είναι η κριτική της σύγχρονης αστικής κοινωνίας με αφετηρία τις προκαπιταλιστικές κοινωνικές αξίες —πολιτιστικές, ηθικές, αισθητικές ή θρησκευτικές. Αντιπαράθετοντας στις καθαρά ποσοτικές αξίες του βιομηχανικού πολιτισμού τις ποιοτικές αξίες της ηθικής και πνευματικής κουλτούρας ή στην ατομικιστική και τεχνητή *Gesellschaft* την οργανική και φυσική *Germeinschaft*, η γερμανική κοινωνιολογία του τέλους του 19ου αιώ-

Ο Μ. Löwy είναι διευθυντής στην Ecole des Hautes Etudes του Παρισιού.

Η Συντακτική Επιτροπή τον ευχαριστεί για την παραχώρηση του άρθρου του στην ΟΥΤΟΠΙΑ. Το άρθρο αυτό δημοσιεύτηκε στο *Αμέρικα Λιμπρ*, το περιοδικό του «Φόρουμ του Σάο Πάολο». Αναφέρεται στη σχέση ρομαντισμού και μαρξισμού, παρουσιάζοντας τη σκέψη ενός από τους εκπροσώπους αυτού του ρεύματος, τον Χοσέ Καρλос Μαριάτεγκι. Ο Μαριάτεγκι είναι ο ιδρυτής του Σοσιαλιστικού Κόμματος του Περού και ένας από τους σημαντικότερους —αλλά άγνωστους— μαρξιστές διανοητές, με πολύ πλούσιο θεωρητικό και ποιητικό έργο.

να μόρφωνε με συστηματικό τρόπο αυτή τη ρομαντική νοσταλγία του παρελθόντος, αυτή την απελπισμένη τάση να «ξαναγίνει ο κόσμος μαγικός».

Βέβαια, η νεφελώδης ρομαντική κουλτούρα απέχει από το να είναι ομοιογενής. Εκεί βρίσκεται μια πληθώρα ρευμάτων, από το συντηρητικό ή και αντιδραστικό ρομαντισμό, ο οποίος στοχεύει να αναστηλώσει τα προνόμια και την κοινωνική ιεραρχία του παλαιού καθεστώτος, μέχρι τον επαναστατικό ρομαντισμό, που ενσωματώνει τις παραδοχές του 1879 (ελευθερία, δημοκρατία, ισότητα) και του οποίου αντικείμενο δεν είναι η επιστροφή στο παρελθόν, αλλά ένας ελιγμός με αφετηρία το κοινοτικό παρελθόν προς το ουτοπικό μέλλον. Περιλαμβάνει από τον απόλυτο σκοταδιστικό ανορθολογισμό μέχρι την ουμανιστική κριτική ενός τεχνοκρατικού ορθολογισμού, ποσοτικοποιημένου και γραφειοκρατικού.

Ο επαναστατικός ρομαντισμός είναι μια διασταυρούμενη ξεχασμένη διάσταση της σκέψης των Μαρξ και Ένγκελς. Παρουσιάζεται στα γραπτά τους με πολλαπλές μορφές, αλλά το πιο σημαντικό είναι πιθανώς η αντίληψη του μοντέρνου κομμουνισμού ως επαναφορά αρκετών χαρακτηριστικών των πρωτόγονων κοινοτήτων. Όπως έγραφε ο Μαρξ στο γράμμα του, το 1881, στη Βέρα Ζασούλιτς, η επαναστατική κατάργηση του καπιταλισμού θα σημάνει «*την επιστροφή των μοντέρνων κοινωνιών στον "αρχαϊκό" τύπο της κοινωνικής ιδιοκτησίας*» ή, πιο συγκεκριμένα, «*μια αναγέννηση του αρχαϊκού τύπου κοινωνίας σε μια ανώτερη μορφή*»· μια αναγέννηση που ενσωματώνει όλες τις τεχνικές κατακτήσεις του σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού. Και δεν πρόκειται απλώς για μια ιστορική αναφορά. Στις χώρες —όπως η Ρωσία— όπου η αγροτική κοινότητα είχε κατορθώσει να διατηρηθεί (τουλάχιστον εν μέρει), αυτή μπορούσε να χρησιμεύσει απευθείας ως σημείο εκκίνησης προς το σοσιαλισμό.

Σε μια οριστική διακοπή μ' αυτές τις ιδέες του Μαρξ, που δεν άφησε να υπάρχουν σημεία επαφής με τους ρώσους λαϊκιστές, ο Πλεχάνωφ θα διαμορφώσει το δόγμα που θα ονομάσει «ορθόδοξο μαρξισμό», υπερτονίζοντας την καπιταλιστική πρόοδο και προπαγανδίζοντας την αναπόφευκτη ανάγκη ενός ιστορικού σταδίου της αστικής βιομηχανικής επανάστασης που θα βγάλει τη Ρωσία από τη φεουδαρχική και «ασιατική» καθυστέρηση. Πρόκειται για ένα μενσεβίκικο δόγμα, με το οποίο ταυτίζονται κάτω από ποικίλες και διαφορετικές μορφές όλοι οι κριτικοί του Μαριάτεγκι.

Από τα τέλη του 19ου αιώνα εμφανίζονται δυο τάσεις στην καρδιά του μαρξισμού. Ένα θετικιστικό και εξελικτικό ρεύμα, για το οποίο ο σοσιαλισμός δεν ήταν τίποτα άλλο από τη συνέχεια και την κορυφή του αστικού-βιομηχανικού πολιτισμού (Πλεχάνωφ, Κάουτσκι και οι μαθητές τους στη II και την III Διεθνή), και ένα ρεύμα που θα μπορούσε να οριστεί ως ρομαντικό, στο βαθμό που κριτικάρει τις «*αυταπάτες της προόδου*» και διαμορφώνει μια ουτοπική-επαναστατική διαλεκτική ανάμεσα στο προκαπιταλιστικό παρελθόν και το σοσιαλιστικό μέλλον. Για παράδειγμα, από τον Γουίλιαμ Μόρρις μέχρι τους σύγχρονους άγγλους μαρξιστές (Ε.Π. Τόμσον, Ράυμοντ Γουίλιαμς) και από τον Λούκατς και τον Μπλοχ μέχρι τον Μαρκούζε (περνώντας από το στάδιο της Φρανκφούρτης).

Αυτό είναι το ρεύμα στο οποίο ανήκει ο Χοσέ Κάρλος Μαριάτεγκι, με μια πρωτότυπη μορφή και σ' ένα πλαίσιο λατινοαμερικάνικο, πολύ διαφορετικό από εκείνο της Αγγλίας ή της Κεντρικής Ευρώπης. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Ευρώπη, ο Μαριάτεγκι σύγκρινε διαδοχικά το μαρξισμό και διάφορες όψεις της σύγχρονης ρομαντικής σκέψης, όπως ο ιταλικός ιδεαλισμός (Croce, Gentile), ο Νίτσε, ο Μπερξόν, ο Σορέλ.

Η ρομαντική-επαναστατική άποψη του Μαριάτεγκι για τον κόσμο, όπως τη διαμόρφωσε στο διάσημο δοκίμιο του του 1925, *Δύο αντιλήψεις τη ζωής*, απορρίπτει «την εξελικτική, ιστοριοκρατική, ορθολογική φιλοσοφία» και τη «θρησκευτική λατρεία της ιδέας της προόδου». Ακριβώς αντίθετα σ' αυτή την κοντόφθαλμη και άνετη ιδεολογία, αντιπαρά τίθενται δυο ρομαντικά ρεύματα, τα οποία βρίσκονται σε θανάσιμη αντιπαλότητα μεταξύ τους. Ο ρομαντισμός της Δεξιάς, φασιστικός, που θέλει την επιστροφή στο Μεσαίωνα, και ο ρομαντισμός της Αριστεράς, μπολσεβίκικος, που θέλει να φτάσει την ουτοπία³. Σ' αυτή την κρίση του ορθολογισμού, την καταβαράθρωση του «μέτριου θετικιστικού οικοδομήματος» και της «απομαγεμένης ψυχής» (Ορτέγκα υ Γκασέτ) του αστικού πολιτισμού, ο Μαριάτεγκι κάνει δική του τη «μαγεμένη ψυχή» (Ρομαίν Ρολλάν) των δημιουργών ενός νέου πολιτισμού. Και γράφει, σε άλλο δοκίμιο του 1925, αυτές τις εκπληκτικές γραμμές, φορτωμένες ρομαντική υπέρβαση:

«Η αστική διάνοηση διασκεδάξει με μια ορθολογική κριτική της μεθόδου, της θεωρίας, της τεχνικής των επαναστατών. Τι ανοησία! Η δύναμη των επαναστατών δεν βρίσκεται στην επιστήμη. Βρίσκεται στην πίστη τους, στο πάθος, στη θέληση. Είναι μια θρησκευτική δύναμη, μυστηριώδης, πνευματική. Είναι η δύναμη του μύθου. Η επαναστατική συγκίνηση είναι μια συγκίνηση θρησκευτική. Τα θρησκευτικά κίνητρα έφυγαν από τον ουρανό και ήρθαν στη γη. Δεν είναι θεϊκά. Είναι ανθρώπινα είναι κοινωνικά»⁴.

Ακριβώς στις μέρες μας, στην εποχή της κεντροαμερικανικής επανάστασης και της θεολογίας της απελευθέρωσης, αυτές οι γραμμές δείχνουν την επικαιρότητά τους.

Η ρομαντική ευαισθησία του Μαριάτεγκι δεν είναι μόνο πολιτική, αλλά επίσης πολιτιστική. Γι' αυτό ακολουθεί με θερμή συμπάθεια τις πρωτοβουλίες του σουρεαλιστικού κινήματος, που «δεν είναι μια καλλιτεχνική μόδα αλλά μια διαμαρτυρία του πνεύματος»⁵. Εκείνο που τον έλκει στο σουρεαλισμό είναι η κατηγορηματική απόρριψη, «εξ ολοκλήρου», του ορθολογικού-αστικού πολιτισμού και το γεγονός ότι «από το πνεύμα και τη δράση του παρουσιάζεται σαν ένας νέος ρομαντισμός». Σε άλλο άρθρο του 1927 για τον Ράινε Μαρία Ρίλκε, ο Μαριάτεγκι τον θεωρεί ως τον τελευταίο ποιητή του παλαιού ρομαντισμού, του ατομικιστικού ρομαντισμού, που βγήκε από το φιλελευθερισμό του 19ου αιώνα⁶. Τώρα, σήμερα, «γεννιέται ένας νέος ρομαντισμός. Αλλά αυτός δεν είναι πια ο ίδιος που γαλούχησε με το μαστό της αφθονίας τη φιλελεύθερη επανάσταση. Έχει άλλη ώθηση, άλλο πνεύμα. Γι' αυτό ονομάζεται νεο-ρομαντισμός». Πιθανώς είναι ο σουρεαλισμός αυτό που στα ματια του αντιπροσωπεύει καλύτερα τούτο το νέο ρομαντισμό —μεταφιλελεύθερο και συλλογικό—, γιατί «από την επαναστατική απόρριψη της σκέψης και της καπιταλιστικής κοινωνίας, συμπίπτει ιστορικά με τον κομμουνισμό στο πολιτικό σχέδιο»⁷.

Όπως πολλοί ευρωπαίοι επαναστάτες που ζητούσαν να σπάσουν τον ασφυκτικό κλοιό του θετικιστικού μαρξισμού της II Διεθνούς, αρχίζοντας από τον Λούκατς, τον Γκράμσι και τον Βάλτερ Μπένγιαμιν το 1917-20, ο Μαριάτεγκι γοητεύτηκε ιδιαίτερα από τον Σορέλ, το ρομαντικό σοσιαλιστή (καθώς και από τις αβεβαιότητες και τις περιστασιακές ιδεολογικές παλινδρομήσεις του). Όσο για την αμείλικτη κριτική του στις αυταπάτες της προόδου και για τη συγγραφή μιας ηρωικής και βολουνταριστικής ερμηνείας του επαναστατικού μύθου, ο Σορέλ χρησιμοποιήθηκε από τον περουβιανό μαρξιστή στη μάχη του ενάντια

στη θετικιστική και ντετερμινιστική υποβάθμιση του ιστορικού υλισμού⁸. Για παράδειγμα, στην *Υπεράσπιση του Μαρξισμού* (1928-29) εγκωμιάζει τη συνεισφορά του γάλλου συνδικαλιστή στην ανανέωση του μαρξισμού:

«Μέσω του Σορέλ, ο μαρξισμός προσεγγίζει τα στοιχεία και τις ουσιαστικές κατακτήσεις των μεταγενέστερων από τον Μαρξ φιλοσοφικών ρευμάτων. Ξεπερνώντας τις ορθολογικές και θετικιστικές βάσεις του σοσιαλισμού της εποχής του, ο Σορέλ βρίσκει στον Μπερζόν και στους πραγματιστές ιδέες που ενδυναμώνουν τη σοσιαλιστική σκέψη, αποδίδοντάς του την επαναστατική αποστολή από την οποία τον είχε βαθμιαία απομακρύνει η διανοητική και πνευματική αστικοποίηση των κομμάτων και των βουλευτών τους, που ικανοποιούνταν, στο φιλοσοφικό πεδίο, με τον πιο κοντόφθαλμο ιστορικισμό και τον πιο άτολμο εξελικτισμό. Η θεωρία των επαναστατικών μύθων που εφαρμόζει στο σοσιαλιστικό κίνημα, η εμπειρία των θρησκειωτικών κινήματων, τοποθετεί τις βάσεις μιας φιλοσοφίας της επανάστασης...»⁹.

Με κανέναν τρόπο δεν πιστεύει ο Μαριάτεγκι ότι θα κάνει σοσιαλισμό μια θρησκεία ή μια σχέση, αλλά ότι χρειάζεται να ανιψωθεί η πνευματική και ηθική διάσταση της επαναστατικής σύγκρουσης: η πίστη, η αλληλεγγύη, η ηθική ανύψωση, η ολική αφοσίωση με κίνδυνο της ίδιας της ζωής.

Εντούτοις, ο Σορέλ παραμένει πάνω απ' όλα μια θεωρητική αναφορά. Από τη σκοπιά της πρακτικής πολιτικής, ο μπολσεβικισμός είναι που φέρνει μια «ρομαντική δυναμική» στην πάλη του προλεταριάτου¹⁰.

Παραλείποντας (ή αγνοώντας) την κριτική του Λένιν για τον Σορέλ, ο Μαριάτεγκι πιστεύει πως μπορεί να ανακαλύψει μια αποφασιστική επιρροή του γάλλου διανοητή στο ρώσο ηγέτη¹¹. Ο σορελίσμος και ο μπολσεβικισμός τού φαίνονται κοντινοί για το επαναστατικό πνεύμα τους, την απέχθεια για τον κοινοβουλευτικό ρεφορμισμό και για το ρομαντικό βολουνταρισμό τους. Υπογραμμίζοντας την αντίθεση ανάμεσα στον αυθεντικό μαρξισμό των μπολσεβίκων και τον ντετερμινισμό της σοσιαλδημοκρατίας, γράφει στην *Υπεράσπιση του Μαρξισμού*:

«Στον Λένιν αποδίδεται μια φράση που παρεθέτει ο Ουναμόινο στο *Η αγωνία του χριστιανισμού*, εκείνη που πρόφερε κάποτε αντιλέγοντας σε κάποιον που παρηγόρησε πως η προσπάθειά του πήγαινε κόντρα στην πραγματικότητα: Τόσο το χειρότερο για την πραγματικότητα! Ο μαρξισμός, όπου έχει αποδειχτεί επαναστατικός —αξίζει να πούμε, όπου υπήρξε μαρξισμός— δεν υπάκουσε ποτέ σε έναν ντετερμινισμό παθητικό και άκαμπτο»¹².

Δεν μπορεί κανείς να μην εντυπωσιαστεί από την περίεργη αναλογία ανάμεσα σε τούτη τη διατύπωση και εκείνη που βρίσκεται σε ένα συγγαγέζικο άρθρο του Λούκατς, δημοσιευμένο το 1919 (το οποίο ο Μαριάτεγκι βεβαίως δεν γνώριζε): Ο Λένιν και ο Τρότσκι στο Μπρεστ-Λιτόφσκ ανησυχούσαν ελάχιστα για τα προαναφερόμενα «γεγονότα». Αν τα «γεγονότα» αντιτίθενται στην επαναστατική διαδικασία, οι μπολσεβίκοι απαντούν με τον Φίχτε: «Τόσο το χειρότερο για τα γεγονότα»¹³.

Βεβαίως, είναι κυρίως για την ανάλυση και τις θέσεις του σχετικά με την επανάσταση στο Περού, αυτά για τα οποία ο Μαριάτεγκι χαρακτηρίστηκε ως «ρομαντικός» στις ιδεολογικές του εκτιμήσεις. Από τη μια μεριά, γιατί αρνείται να δει σε μια ανατροπή «αστικο-

δημοκρατική και αντιφεουδαρχική» —δηλαδή, στην καπιταλιστική πρόοδο— τη λύση στα προβλήματα των λαϊκών μαζών του Περού, και χαρακτηρίζει τη σοσιαλιστική επανάσταση ως τη μόνη εναλλακτική λύση στην εξουσία του ιμπεριαλισμού και των τσιφλικάδων¹⁴. Και περισσότερο απ' όλα, γιατί πιστεύει πως αυτή η σοσιαλιστική λύση μπορεί να έχει ως αφετηρία τις κοινοτικές παραδόσεις της αγροτιάς των Άνδεων, τα σημάδια του «κομμουνισμού των Ίνκας».

Πραγματικά, στην πλειοψηφία των γραπτών του και ειδικά στο πιο σημαντικό έργο του [7 δοκίμια ερμηνείας της περουβιανικής πραγματικότητας (1928)], ο Μαριάτεγκι επιμένει στη «ζωτικότητα» του ιθαγενούς κομμουνισμού και στη διατήρηση των συνθηκών συνεργασίας και αλληλεγγύης που είναι η «εμπειρική έκφραση ενός κομμουνιστικού πνεύματος»¹⁵. Στις θέσεις του πάνω στο πρόβλημα των ιθαγενών που στέλνει το 1929 στην Πρώτη Κομμουνιστική Συνδιάσκεψη της Λατινικής Αμερικής, υποστηρίζει την πεποίθησή του ότι αυτές οι παραδόσεις συλλογικότητας, προκολομβιανής προέλευσης, αντιπροσωπεύουν «ένα φυσικό παράγοντα κοινωνικοποίησης της γης» και, πιο αναλυτικά, «μια από τις πιο γερές βάσεις της συλλογικής κοινωνίας που επαγγέλλεται ο μαρξιστικός κομμουνισμός»¹⁶.

Λέγοντας αυτό, αρνείται να εξιδανικεύσει το δεσποτικό-αγροτικό κομμουνισμό της Αυτοκρατορίας των Ίνκας ή να τον μπερδέψει με τον κομμουνισμό της εποχής μας:

«Ο μοντέρνος κομμουνισμός είναι διαφορετικό πράγμα από τον κομμουνισμό των Ίνκας. Ο ένας και ο άλλος κομμουνισμός είναι προϊόν διαφορετικών ανθρώπινων εμπειριών. Ανήκουν σε διαφορετικές ιστορικές εποχές. Αποτελούν την επεξεργασία ανόμων πολιτισμών. Αυτός των Ίνκας ήταν ένας πολιτισμός αγροτικός. Εκείνος του Μαξ και του Σορέλ είναι ένας βιομηχανικός πολιτισμός. Η αυτοκρατορία και ο κομμουνισμός είναι ασύμβατα στην εποχή μας, αλλά σε πρωτόγονες κοινωνίες δεν ήταν. Σήμερα μια νέα τάξη δεν μπορεί να παραιτηθεί από καμιά από τις ηθικές προόδους της σύγχρονης κοινωνίας. Ο σύγχρονος σοσιαλισμός —άλλες εποχές είχαν άλλους τύπους σοσιαλισμού, που η ιστορία ορίζει με διάφορα ονόματα— είναι η αντίθεση στο φιλελευθερισμό. Αλλά γεννιέται από τα σωθικά του και τρέφεται από την εμπειρία του. Δεν περιφρονεί καμιά από τις δανοητικές κατακτήσεις του. Δεν χλευάζει ούτε υποτιμά τίποτα άλλο παρά μόνο τα όριά του»¹⁷.

Χάρη σ' αυτή τη συγκεκριμένη διαλεκτική ανάμεσα στο παρόν, το παρελθόν και το μέλλον, ο Μαριάτεγκι ξεφεύγει τόσο από τα εξελικτικά δόγματα της πρόοδου, όσο κι από τις ανόητες και παρελθοντολογικές αυταπάτες μιας τάσης απολυτοποίησης του ιθαγενούς παράγοντα.

Όπως το μεγαλύτερο μέρος των ρομαντικών επαναστατών, ο Χοσέ Κάρολος Μαριάτεγκι ενσωματώνει στη σοσιαλιστική του ουτοπία τις ανθρώπινες κατακτήσεις του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης και τις θετικές πλευρές της επιστημονικής και τεχνικής πρόοδου. Απορρίπτοντας τα όνειρα της επαναφοράς του οπισθοδρομικού ρομαντισμού, γράφει στο *Πρόγραμμα του Περουβιανικού Σοσιαλιστικού Κόμματος* (1928):

«Ο σοσιαλισμός βρίσκει, τόσο στη διατήρηση των κοινοτήτων όσο και στις μεγάλες αγροτικές επιχειρήσεις, τα στοιχεία μιας σοσιαλιστικής λύσης του αγροτικού ζητήματος. Αυτό δεν σημαίνει απόλυτα μια ρομαντική και αντιϊστορική τάση ανακατασκευής ή ανάστασης του σοσιαλισμού των Ίνκας, που ανταποκρινόνταν σε ιστορικές συνθήκες ολοκληρωτικά ξε-

περασμένες, και από τον οποίο μονάχα απομένουν, ως εκμεταλλεύσιμος παράγοντας μέσα σε μια τεχνική παραγωγής τελείως επισημοποιημένη, οι συνθήκες του συνεταιρισμού και του σοσιαλισμού των ιθαγενών αγροτών»¹⁸.

Αυτή η θέση, θεωρούμενη ως «μικροαστικός σοσιαλισμός» από τους κριτικούς του, δεν ήταν άλλη από την προαναφερθόμενη από τον Μαρξ στο γράμμα του στη Βέρα Ζασούλιτς, το 1881. Και στις δυο περιπτώσεις βρίσκεται μια βαθιά προαισθήση —ρομαντικής έμπνευσης— ότι ο μοντέρνος σοσιαλισμός του μέλλοντος οφείλει να ριζώσει στις αυτόχθονες παραδόσεις, στη συλλογική αγροτική και λαϊκή μνήμη, στην κοινωνική και φυσική επιβίωση της προκαπιταλιστικής κοινοτικής ζωής, στην πρακτική της αμφίδρομης βοήθειας, αλληλεγγύης και συλλογικής ιδιοκτησίας της αγροτικής *Gemeinschaft*.

Έτσι, είτε είναι στη σφαίρα της φιλοσοφίας είτε της πολιτικής στρατηγικής, της κουλτούρας ή του αγροτικού ζητήματος, της ιστορίας ή της ηθικής, το έργο του Μαριάτεγκι βρίσκεται πλήρως διαποτισμένο από ένα δυναμικό άνεμο επαναστατικού ρομαντισμού, που δίνει στη μαρξιστική άποψή του για τον κόσμο τη μοναδική του ποιότητα και την πνευματική, ονειροπόλα, δύναμή του.

Υποσημειώσεις

1. Βλ. V.M. Mirosheski, «El populismo en el Perai», 1941, στο José Aricó (ed.), *Mariátegui y los orígenes del marxismo latinoamericano*, México, Ediciones Pasado y Presente, 1978.
2. K. Marx, *Werke*, Berlin, Dietz Verlag, t. 19, p. 386. Ο Μαρξ προσθέτει σ' αυτό το ίδιο απόσπασμα: «Ως εκ τούτου, δεν πρέπει κανείς να ξεφρνιάζεται υπερβολικά από τη λέξη "αρχαϊκός"».
3. J.C. Mariátegui, «Dos concepciones de la vida», *El Alma Matinal*, Lima, Editora Amauta, 1971, pp. 13-16.
4. Mariátegui, «El Hombre y el Mito», *El Alma Matinal*, pp. 18-22.
5. Mariátegui, «El grupo surrealista y Clarté», 1926, *El artista y la época*, Lima, Edit. Amauta, 1973, pp. 42-43.
6. Mariátegui, «Rainer Maria Rilke», 1927, *El artista y la época*, p. 123.
7. Mariátegui, *El artista y la época*, p. 43. Ο παραλληλισμός με το άρθρο του Β. Μπένγκαμιν πάνω στο σουρεαλισμό (1929) προκαλεί έκπληξη.
8. Mariátegui, «Dos concepciones de la vida», *El Alma Matinal*, pp. 14, 23.
9. Mariátegui, *Defensa del Marxismo*, Lima, Ed. Amauta, 1976.
10. Mariátegui, *El Alma Matinal*, p. 15.
11. Por ejemplo, en *Defensa del Marxismo*, p. 21.
12. Mariátegui, *Defensa del Marxismo*, pp. 66-67.
13. G. Lukács, «Tactica y Etica», 1919, en *Frühschriften II*, Neuwied, Luchterhand, 1968, p. 69. Πάνω σ' αυτό το θέμα, βλέπε το άρθρο του Robert Paris, «El marxismo de Mariátegui», en J. Aricó (ed.) *Mariátegui y los orígenes del marxismo latinoamericano*.
14. Mirosheski, op.cit., p. 70.
15. Mariátegui, *7 Ensayos de interpretación de la realidad peruana*, 1928, Lima, Ed. Amauta, 1976, p. 83.
16. Mariátegui, «El problema de las razas en la América Latina», *Ideología y Política*, Lima, Ed. Amauta, 1971, pp. 68, 81.
17. Mariátegui, *7 Ensayos...*, pp. 78-79.
18. Mariátegui, «Principios programáticos del partido socialista», 1928, *Ideología y Política*, p. 161.